

DE PREMIEJACHT OP ADDERS IN FRANKRIJK. EEN BEROEP IN (PRENTBRIEF)KAART GEBRACHT DEEL 3. MICHEL VERGNE, BIJGENAAMD *JEAN SERPENT*

BOUNTY HUNTING FOR VIPERS IN FRANCE. THE PICTURE POSTCARD MAPPING OF A PROFESSION. PART 3. MICHEL VERGNE, NICKNAMED *JEAN SERPENT*

Ron Bronckers
Wethouder Meertensstraat 14
6325 DB Berg en Terblijt.
ronbronckers@zonnet.nl

Ron Bronckers
Wethouder Meertensstraat 14
6325 DB Berg en Terblijt, The Netherlands.
ronbronckers@zonnet.nl

Inleiding

Verreweg de vermaardste adderjager die Frankrijk ooit gekend heeft was Michel Vergne, vrijwel uitsluitend bekend onder de naam *Jean Serpent*. Zelf betitelde hij zich als *Baron des vipères* (zie afbeelding 1). Het feit dat hij zo bekend was, betekende overigens niet dat er ook heel veel gegevens beschikbaar waren om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van deze opmerkelijke persoonlijkheid.

Zijn populariteit was mede te danken aan het grote aantal prentbriefkaarten met zijn beelte-

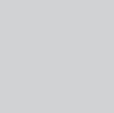

1. Michel Vergne poserend in zijn nette pak / Michel Vergne posing in his costume (coll. R.J.C. Bronckers)

Introduction

By far the most renowned viper hunter ever known in France was Michel Vergne, almost exclusively known by his nickname *Jean Serpent*. He addressed himself as the 'Snake baron' (Plate 1). His popularity is, however, at odds with the scant availability of many and varied data that are needed to obtain an about complete description of this colourful personality.

His popularity was also due to the large number of picture

nis, die destijds ondermeer te koop werden aangeboden in Clermont-Ferrand waar hij zijn hele leven zou doorbrengen. Tot dusver bevat mijn verzameling vijftien verschillende prentbriefkaarten waarop uitsluitend *Jean Serpent* is afgebeeld en een waar hij toevalligerwijs in gezelschap te zien is. Een exemplaar uit de collectie is afkomstig uit Amerika en die is waarschijnlijk meegenomen door een Amerikaanse toerist aan het begin van de vorige eeuw. Ondanks de geringe hoeveelheid informatie verdient Michel Vergne toch enige aandacht door middel van een artikel dat verrijkt is met ettelijke prentbriefkaarten.

Burgelijke stand en familie

Michel Vergne werd geboren op 4 april 1861 in de *rue de la Tannerie* nummer 3 in Clermont-Ferrand. Hij was de zoon van Jean Vergne, landbouwer, en Marie Saby. Voor zover bekend, is Michel nooit getrouwd geweest en had hij ook geen kinderen. Met zijn zuster bewoonde hij een bescheiden kamer op nr. 6 in de Rue Lagarlaye, tegenover het *Hôtel-Dieu*¹ in Clermont-Ferrand. Hij stierf in die instelling op 17 januari 1921, om vier uur in de middag (Girard, 2005).

De omgeving en de adress

Clermont-Ferrand ligt in de Auvergne, aan de rand van de *Monts Dôme*, één van drie vulkaanketens. De meeste bergtoppen van deze vulkaanketen zijn kraterloos en rond, vandaar de naam koepelvulkanen, zoals de vlakbij gelegen *Puy-de-Dôme*. *Monts Dôme* strekt zich van noord naar zuid zo'n dertig kilometer uit. Het gaat om een 'jonge' vulkaangroep, zo'n 80.000 jaar terug op het aardvlak gerimpeld. Door ontbossing in de 19^e eeuw kregen de bergflanken een kaal aanzien. Door recente herbebossing met dennen zien diverse hellingen er ietwat monotoon uit (de Graaf, 1997).

postcards bearing his image, in those days sold in many different places, such as Clermont-Ferrand, the place where he would spend his whole life. Up to this moment my picture postcard collection contains fifteen different postcards exclusively showing Jean Serpent and only one specimen where company happened to be present. One postcard in my collection came from America, most probably bought by an American tourist at the beginning of the last century.

Michel Vergne still earns our attention by means of an article enlarged with several pictures of his picture postcards, even in spite of the scant amount of information available to us.

Civil status

Michel Vergne was born on April 4th, 1861 in Clermont-Ferrand at the *rue de la Tannerie* ('Tannery road') no. 3. He was the son of Jean Vergne, a farmer, and Marie Saby. Michel never married as far as we know, nor did he have children.

He and his sister occupied a simple room on the *Rue Lagarlaye* no. 6, across from the *Hôtel-Dieu*¹ in Clermont-Ferrand where he died on January 17th, 1921 at four o'clock in the afternoon (Girard, 2005).

Neighbourhood and vipers

Clermont-Ferrand is situated in the Auvergne on the rim of the *Monts Dôme*, one of the three volcano chains. Most peaks of this chain of volcanos are round, lacing a crater. They are hence called dome volcanos, such as the nearby *Puy-de-Dôme*. The *Monts-Dôme* extends from north to south over some thirty kilometres. It is a relatively recent group of volcanos that rippled the

Ten tijde van *Jean Serpent* tierden de adders welig op de hellingen onder het purperen vingerhoedskruid en de gouden brom van Limagne. De habitat van de twee soorten gifslangen die men tegenkomt in de Auvergne, *l'aspic* en *la pèliade* (*Vipera aspis* en *Vipera berus*), is zeer variabel. Men vindt ze in velden en naaldbossen, maar evengoed in grasland, rotsachtige terreinen of in verwilderde hagen; ze negeren de bosranden en open plekken niet waar ze zich aan de zonnestralen zullen opwarmen (Boyer, 1901).

De adderjager

Boyer (1901, 19???) noemde Michel Vergne een Nemrod² van een nieuwe soort met wie hij het genoeg heeft gehad kennis te maken tijdens een verblijf in Puy-de-Dôme.

In welk jaar Michel Vergne begon met zijn adderjacht is niet precies bekend. Mogelijk was het dokter Paul Girod, directeur van de School der geneeskunde, die hem aanraadde om de adders voor de laboratoria te jagen. Hij leverde de adders aan de Faculteit der wetenschappen en de School der geneeskunde in Clermont-Ferrand.

Het begin was moeilijk en *Jean Serpent* vreesde de beten van de reptielen. Hij werd een keer zeer hard gebeten, hetgeen het mogelijk maakte voor de dokter om op hem de gevolgen van het kaliumpermanganaat³ uit te proberen. Het werkte voortreffelijk.

Jean moedigde zichzelf aan en werd weldra een meester in de kunst van het reptielen vangen. Dit leverde hem roem op in de gehele Auvergne. Tijdens een memorabele jacht ving hij 49 van deze beestjes. Aangezien zij zeer talrijk waren in de omgeving van Clermont-Ferrand, nam de departementale raad een premie aan om ze te verdelgen.

surface of the earth about 80.000 years ago. Nineteenth century deforestation created the bare look of the mountainsides. Recent reforestation with pine-trees created the somewhat monotonous face of these slopes (de Graaf, 1997).

During *Jean Serpent's* days vipers flourished on the mountain flanks below the purple digitalis and the golden broom of Limagne. The habitat of the two species of venomous snakes living in the Auvergne, *l'aspic* and *la pèliade* (*Vipera aspis* and *Vipera berus*) is quite variable. One comes across these snakes in fields and coniferous forests, but just as well in grasslands, neglected hedgerows and on rocky grounds. They are also found at wood fringes and on open spots where they bask in the rays of the sun (Boyer, 1901).

The viper hunter

Boyer (1901, 19???) who was pleased to get to know Michel Vergne during a stay in Puy-de-Dôme called him a Nemrod² of the new species. We do not know when Michel Vergne started his viper hunt. It may have been the physician Paul Girod, director of the Medical school who advised him to hunt vipers for the laboratories. He delivered vipers to the Science faculty as well as to the Medical school at Clermont-Ferrand. The beginning was hard and Jean Serpent feared the bites of the vipers. Once he was fiercely bitten, which enabled the physician to try out the effects of potassium permanganate³. It was superb. He encouraged himself, however, and soon mastered the art of reptile catching. This made him famous throughout Auvergne. During a memorable hunt he caught 49 reptiles.

Since the snakes were present in large numbers in the region of Clermont-Ferrand the

Voor een adderkop kende de departementale raad hem in 1896 een premie van 15 centimes toe. Hij nam elk jaar enkele honderdtallen gevangen voor de laboratoria en doodde er een duizendtal voor de departementale raad. Huiseigenaars deden soms eveneens een beroep op de diensten van deze waardevolle man. Zijn talent en zijn durf hebben de zoölogische verzamelingen van Puy-de-Dôme zeer zeldzame soorten reptielen van het Massif Central bezorgd.

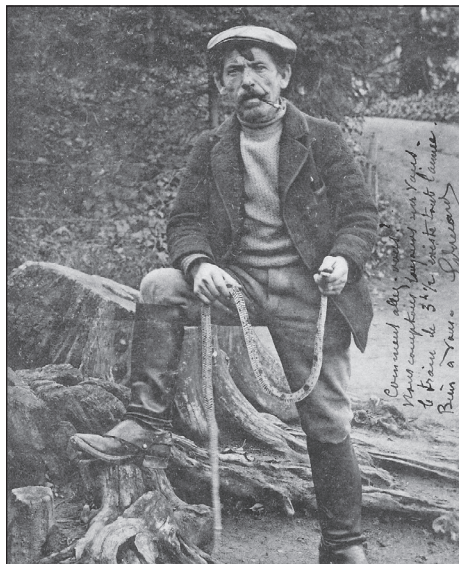
Jean Serpent had een vastberaden voorkomen, was klein van omvang, gedrongen, had een bruine gelaatskleur, ging eenvoudig gekleed en droeg verscheidene lagen kousen in zijn laarzen (anders waren ze al snel te groot). Hij droeg ook altijd een hoofddeksel, al dan niet voorzien van de tekst *Mort aux vipères*. Zijn klein postuur en vreemde uiterlijk maakten hem volgens sommigen ongeschikt om zijn levensonderhoud te verdienen door middel van een reguliere baan. Het gebrek aan lengte wist hij goed te compenseren door voor foto's daadkrachtig te poseren (zie afbeelding 2). Hij was een vermetele loper, wiens ijzersterke benen geen vermoeidheid kenden. Derhalve, wanneer een eigenaar uit de regio hem verzocht om zijn wijngaard of houtzagerij van ad-

departmental council awarded premiums for their eradication. In 1896 the departmental council awarded Jean Serpent a premium of 15 centimes per viper head. Each year he caught several hundreds vipers for the laboratories and a chiliad for the departmental council. House owners sometimes also appealed to this useful man for his valuable services. His talent as well as his guts enriched the zoölogical collections of Puy-de-Dôme with very rare species of reptiles of the *Massif Central*.

Jean Serpent had a firm appearance, was of a small and stocky stature, with a brown complexion. He dressed simply and used several layers of socks since his boots would otherwise become too large. He always wore a cap, sometimes provided with

the text *Mort aux vipères* ('Death to the vipers'). His short stature and strange appearance caused some people to consider him unable to support himself hence unfit for a regular job. In front of the camera he knew how to compensate his lack of length by striking an energetic pose (Plate 2).

He was an audacious walker whose iron-strong legs knew no fatigue. So when an owner within the region asked him to free his vineyard or

2. Michel Vergne toont een gevangen ringslang als jachtbuit / Michel Vergne shows a captured grasssnake (coll. R.J.C. Bronckers)

ders te ontdoen die er zonder toestemming hun domicilie hadden verkozen, kwam hij er bijna altijd te voet aan.

De adderjacht

Michel had niet veel spullen bij zich wanneer hij op jacht ging: een floret zonder dopje of een ontschorste tak die ook als wandelstok kon dienen en een kooi waarvan de tamelijk dicht op elkaar geplaatste metalen tralies op een houten bodem waren aangebracht (zie afbeelding 3 + 4). Deze diende als verblijf om de gevangengenomen beesten in te zetten voor oplevering en om ze mee naar huis te nemen. Soms maakte hij ook gebruik van flesjes, potten of een jagerstas

sawmill of uninvited vipers, he nearly always arrived at the job on foot.

The viper hunt

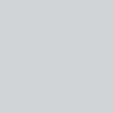
Michel did not take many things with him on the hunt: a foil without the top or a bark stripped branch usable for a walking stick as well as a cage with a wood bottom and closely placed metal bars (Plates 3 and 4). The cage functioned as a temporary housing of the catch to take them home, as well as for delivery. Sometimes he used bottles, pots or a game-bag to stow the vipers away. When he worked for an owner then the clean up was finished within several days.

3. Michel Vergne demonstreert het gebruik van een stok voor het vangen van slangen / Michel Vergne demonstrates the use of a branch for catching snakes (coll. R.J.C. Bronckers)

4. Michel Vergne met volledige uitrusting klaar voor de strijd / Michel Vergne with complete equipment, ready for the battle (coll. R.J.C. Bronckers)

om de adders in te doen. Wanneer hij in opdracht voor een eigenaar werkte, werd de zuivering binnen enkele dagen volbracht.

Tijdens zijn vroege jaren als adderjager, goot hij op geschikte plaatsen ricinusolie of *l'huile d'aspic* om de adders te lokken, maar dat gaf hij na een tijdje weer op. Hij verkoos de trouwe strijd, de degen van de dapperen met de listen van de Apaches.

Zijn werkwijze was eenvoudig. Wanneer hij vermoedde dat bijvoorbeeld kreupelhout een *aspic* of *pealiade* beschermde, benaderde hij de slang geluidloos, pakte het dier op met de punt van zijn degen en slingerde het met een klap op de weg. Dan, in een oogwenk, greep hij het achter z'n kop en stopte het snel in zijn gevangenis.

Boyer (1901, 19??) was er samen met een klein gezelschap getuige van wat er met de levende slangen gebeurde na de jacht toen ze eenmaal bij hem thuis waren. Eenmaal bij hem binnen, zou de handige jager in een beul veranderen. Zijn jagerstas halfopen of de kooi op een kier, pakte hij, met behulp van zijn floret of stok, een eerste slachtoffer bij het uiteinde van het lichaam. Een moment later gleden de vingers van de *guillotineur* tot aan de nek van het beest, om dat daar vast te houden, met in de andere hand een scherp geslepen schaar, en onthoofdde het. De koppen werden in een pot gedaan en naar de prefectuur van Puy-de-Dôme gebracht die aan de jagers een premie van 15 tot 25 centimes toekende, naargelang de soort. Toen *Jean Serpent* hun de twee flessen liet zien die de vrucht bevatten van zijn laatste jachten, had hij er meer dan 400 stuks in zitten.

Een andere simpele methode om adders te vangen was het geluidloos benaderen van

During his early days as a viper hunter he poured ricinus oil or *l'huile d'aspic* ('Aspic oil') on suitable spots to lure the vipers, but not for long. He preferred the honest battle, the sword of the brave and the tricks of the Apaches. His approach was simple. When he suspected that an aspic or a *pealiade* was protected by, for instance, some undergrowth, he approached the animal noiselessly, lifted it up with his fleurette and threw it on the road with a bang. Then in the blink of an eye he gripped the snake behind the head and casted it quickly in its jail. A small group including Boyer (1901, 19??) witnessed what happened after the hunt with the living snakes once they had arrived at his home. Once inside the deft hunter changed into the executioner. With the game-bag half-open or the cage ajar he gripped the first victim at its tail end with the use of fleuret or branch. The fingers of the *guillotineur* then slipped down in an instant to grip the beast at its neck, kept it thus and beheaded the animal with a sharply wetted pair of scizzors kept in the other hand. The heads were collected in a jar and brought to the Puy-de-Dôme prefecture who apportioned the hunters a premium of between 15 and 25 centimes dependent upon the species. When Jean Serpent showed him the two bottles containing the fruits of his recent hunts they appeared to count more than 400 items.

Another simple method to catch vipers was to approach the prey soundlessly to then immobilize it by pressing a flexible stick on its frontal part. One then gripped the snake by its tail and locked it up in a metalwire cage.

Jean Serpent is alleged to have left each morning with his trousers stuffed deep into his boots, often too large, and the pock-

zijn prooi en deze immobiliseren door met een flexibel stokje op het voorste deel van het lichaam te drukken. Vervolgens greep hij de staart en sloot de prooi op in een kooi van metaalgaas.

Ook werd er beweerd dat hij elke ochtend vertrok met de broek diep in de laarzen, die vaak te groot waren, en de zakken van zijn colbert gevuld met flesjes. In de nabije omgeving van Clermont-Ferrand onderzocht hij stenen en struikgewas en, met behulp van een gevorkte stok of zijn blote handen, nagelde hij zijn prooi aan de grond, trok hem de tanden en sloot hem op in een fles. In juni 1895, na de terugkeer van een vruchtbare jacht, viel de gevierde slangenjager van de tram. De flessen braken op de rijweg en de bevrijde reptielen veroorzaakten paniek, wat men zich kan voorstellen.

Wat waren zijn jachtterreinen?

Michel Vergne was niet kieskeurig, want overal waar reptielen te vinden waren, was hij ook en zijn benen waren gewend om lange afstanden af te leggen. Wanneer hij niet in opdracht voor een eigenaar werkte, was hij ondermeer te vinden in de *cheires*⁴ (zie afbeelding 5), de wijngaarden van Neufs-Soleils of op de steenhopen van Montgongnon en Crouël. Ook in Clermont-Ferrand zelf was hij actief en jaagde in parken, tuinen en plantsoenen (zie afbeelding 6).

De adderbeten

Ondanks zijn vaardigheid werd Jean Serpent tijdens zijn loopbaan als adderjager ettelijke keren door een adder gebeten. Gelukkig zijn de gevolgen van hun beten, hoewel pijnlijk, zelden dodelijk voor een volwassen mens die in goede gezondheid verkeert. De funeste aflopen, geregistreerd door fysiologen of artsen, betreffen vooral jonge kinderen (Boyer, 19??).

ets of his jacket filled with many bottles. Within the vicinity of Clermont-Ferrand he searched among stones and bushes. He nailed his prey to the ground with the use of a stick or with his bare hands, pulled its teeth and shut it in a bottle. In June 1895 when he returned from a successful hunt the celebrated viper hunter tumbled out of a tram. His bottles broke on the paving and the freed reptiles generated a panic as one can quite well imagine.

What were his hunting grounds?

Michel Vergne was no choosy person since he went everywhere where reptiles existed and his strong legs were used to cover long distances. When he was not working by order of an owner then he could be located among

5. Michel Vergne tijdens de jacht in de cheires / Michel Vergne during the hunt in the cheires (coll. R.J.C. Bronckers)

6. Michel Vergne toont de gevangen reptielen in de straten van Clermont-Ferrand / Michel Vergne showing the captured reptiles in the streets of Clermont-Ferrand (coll. R.J.C. Bronckers).

Afgezien van het gebruik van kaliumpermanganaat waren er nog meer opties die als behandeling in aanmerking kwamen. Wanneer hem per toeval dit ongeluk overkwam, brandde hij zelf zijn wond met alkali⁵ of sublimaat⁶ uit en slurpte hij zeer veel boordevolle glazen brandewijn op (een niet erg onaangename inwendige medicatie). Gewoonlijk was hij er na enkele dagen koorts overheen.

Desondanks moest hij soms toch een beroep doen op professionele hulp. Zo werd hij in juni 1901 een keer gebeten tijdens het jagen in de omgeving van Aubièrre (Puy-de-Dôme) en heeft hij een behandeling in het ziekenhuis ondergaan (Boyer, 1901).

Volgens Girard (2005) was hij verschillende keren verplicht om zijn voortbestaan toe te vertrouwen aan de artsen van het nabijgelegen Hôtel-Dieu. Na een van zijn ziekenhuisopnames was de bevolking van Cler-

the *cheires*⁴ (Plate 5), the vineyards of Neufs-Soleils or on the piles of stones of Montrognon and Crouël. He also worked in Clermont-Ferrand itself where he hunted in parks, private gardens and public ones (Plate 6).

Snakebite

During his career as a viper hunter *Jean Serpent* was often bitten by a viper despite his deftness. Its results, however painful, are luckily rarely fatal to healthy adults. Fatal accidents registered by physiologists or physicians are usually restricted to young children (Boyer, 19??). Besides the use of potassium permanganate other possibilities exist to treat a viper bite. When such an accident happened to *Jean Serpent* he himself cauterized his wound with alkali⁵ or sublimate⁶, and he imbibed a great many brimfull glasses of brandy in addition (a not too unpleasant internal medication). He used to recuperate quickly after a few days spent with a fever. In spite of all this he had to avail himself of professional services. When bitten during a hunt in the vicinity of Aubièrre (Puy-de-Dôme) in June 1901, a treatment in the hospital was necessary (Boyer, 1901).

According to Girard (2005) *Jean Serpent* was forced several times to appeal to the physicians of the nearby hospital Hôtel-Dieu for his continued existence. After one of his admissions to hospital the inhabitants of Clermont-Ferrand were greatly touched to see their almost-dead one again.

Michel Vergne

As regards *Jean Serpent*'s private life we won't be long since there is not much available on record. According to Peny (1992) his true name is François Mignot, but this proposition is groundless since

mont-Ferrand zeer ontroerd om de bijna-dode weer te zien.

Michel Vergne

Wat zijn privéleven betreft kunnen we heel kort zijn, daar is niet veel over bekend. Volgens Peny (1992) is de werkelijke naam van *Jean Serpent* François Mignot, maar dit berust op een persoonsverwisseling. François Mignot was eveneens adderjager ten tijde van Michel Vergne en Peny gooit een en ander door elkaar. Wat mogelijk wel klopt in zijn artikel, betreft de volgende anekdote.

Jean Serpent zamelde een beetje geld in door de adders in de cafés van Clermont-Ferrand te tonen. Helaas had deze activiteit een vervelende afloop. Op een dag, toen hij zich in één van de cafés aan de Place de Jaude vertoonde, struikelde hij over de wandelstok van een klant. Hij liet zijn glazen pot vallen, die hard op de vloer stuksloeg en zijn gevaarlijke inhoud liet ontsnappen. Vervolgens was er een wilde vlucht van de klanten. Na afloop van dit incident stelden de caféhouders een petitie op die van de prefect eiste om deze tentoonstellingen, die de clientèle liet vluchten, voortaan te verbieden.

Een ander bekend verhaal betreft een huzarenstukje dat hij, uiteraard tegen betaling, één keer uitvoerde en wel op 24 juli 1895 en dat hij ook zeker niet meer zou herhalen. Zittend op de schouders van de bekende koorddanser Djelmako stak hij, voortbewegend op een koord dat tot 20 meter hoogte werd gespannen, de place de Jaude over.

Wat de typering als mens betreft, zijn de meningen van de auteurs uiteenlopend. Boyer (1901) bijvoorbeeld, roemde zijn kalme gemoed en zijn leven als een filosoof, het fortuin minachtend en de rivaliteit verachtend.

it concerns a case of mistaken identity. During Michel Vergne's lifetime François Mignot also was a viper hunter and Peny mixed up a few things. What does possibly tally in his paper is the following anecdote.

Jean Serpent collected some money by exhibiting his vipers in the bars of Clermont-Ferrand. It is a pity that this activity resulted in an unpleasant outcome. One day in one of the bars at the *Place de Jaude* *Jean Serpent* tripped over the walking cane of one of the customers. He lost his glass jar which broke to pieces on the ground releasing its dangerous contents. This resulted in a stampede of the customers. Afterwards the owners of the bars framed a petition requiring the prefect to henceforth prohibit exhibitions routing their customers.

Another well-known story concerns a daring exploit executed by him once-only and on payment, of course, on July 24th, 1895 which he certainly did not pull off again. He crossed the Place de Jaude on a cord extended at a height of twenty meters while sitting on the shoulders of the well-known tightrope walker Djelmako.

Opinions about *Jean Serpent's* profile diverge. Boyer (1901), for example, speaks highly of his calm mind and of his life as a philosopher who despised riches and scorned rivalry. In this he differs considerably from Saugues (2003) who typified *Jean Serpent* a poor devil who even had to exhibit himself in the cavalcades.

How *Jean Serpent* acquired his nickname remains a mystery, it may have been a tribute to his father.

Dit is aanzienlijk anders dan de mening van Saugues (2003), die hem typeerde als een beklagenswaardige drommel die zich zelfs in de *cavalcades* (optochten) vertoonde.

Hoe hij aan de bijnaam *Jean Serpent* kwam blijft een vraagteken, mogelijk was het een erbetoon aan zijn vader.

Noten

- ¹ Hôtel-Dieu: ziekenhuis, godshuis.
- ² Nemrod: strijder, machtige jager.
- ³ kaliumpermanganaat: zoutachtige verbinding van kalium met het permangaation MnO_4 die hier diende om een bijtmond te cauteriseren.
- ⁴ cheires: terreinen van gestolde lavalagen met onregelmatig oppervlak in de Auvergne.
- ⁵ alkali: loogzout
- ⁶ sublimaat: antiseptische, doch vergiftige stof, verbinding van kwik met chloor.

Dank

Mijn dank aan Élisabeth Cartoux (afdeling botanie en bibliotheek) werkzaam in het Natuurhistorisch Museum Henri-Lecoq in Clermont-Ferrand die mij verscheidene interessante kopieën stuurde betreffende Michel Vergne. Tevens wil ik Marcel van der Voort bedanken voor de vertaling van een Franstalig artikel.

Literature

- Boyer, J. (1901) – Jean Serpent. *L'illustration* N° 3047: 48.
- Boyer, J. (19??) – La Chasse aux vipères. *Le mois littéraire et pittoresque*: 552-554.
- Girard, J. (2005) – *Hommes et femmes célèbres ou r marquables d'Auvergne, du Bourbonnais et du Velay*.
- Graaf de, G. (1997) – *Auvergne* – reisgids ANWB.
- Peny, N. (1992) – *Puy-de-Dôme Terre des Dieux, Orcines Terre des Hommes*.
- Saugues, L. (2003) – *Deux milles et un Clermontois*.

URL

<http://www.ville-clermont-ferrand.fr/aimer/histoire/FichesDesc.asp?key=28>

Notes

- ¹ Hôtel-Dieu: hospital, place of worship.
- ² Nemrod: warrior, mighty hunter.
- ³ potassium permanganate: a salty compound of potassium and the permanganate ion MnO_4 here used to cauterize a snake bite.
- ⁴ cheires: terrains of solidified lava layers with an irregular surface situated in the Auvergues.
- ⁵ alkali: caustic.
- ⁶ sublimaat: poisonous antiseptic, compound of mercury and chlorine.

Acknowledgement

I thank Élisabeth Cartoux, the natural history museum Henri-Lecoq of Clermont-Ferrand (botanical department and library) who sent me several interesting copies about Michel Vergne. I also want to thank Marcel van der Voort for his translation of a French paper.

